

SOME SPECIFIC LEGAL BASES OF CRIMINAL LIABILITY FOR CRIMES RELATED TO THE UNLAWFUL ACQUISITION OR TRANSFER OF CURRENCY SECURITIES

Olimjon Akhmatov

Major in the current personnel reserve

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

Uzbekistan

E-mail: olim.akhmatov@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: State, administrative prejudice, currency, Republic, law, crime.

Received: 14.04.25

Accepted: 16.04.25

Published: 18.04.25

Abstract: To study certain specific legal foundations of criminal liability for offenses related to the illegal acquisition or transfer of currency valuables, identify existing problems in practice, develop proposals and recommendations for their elimination, and analyze foreign approaches to solving these issues.

ВАЛЮТА ҚИММАТЛИКЛАРИНИ ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ОЛИШ ЁКИ ЎТКАЗИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТ УЧУН ЖИНОЙИ ЖАВОБГАРЛИКНИНГ АЙРИМ ЎЗИГА ХОС ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Олимжон Ахматов

кадрларнинг амалдаги захирасидаги майор

Ўзбекистон Республикаси ИИБ

Ўзбекистон

E-mail: olim.akhmatov@gmail.com

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: Давлат, маъмурий преюдиция, валюта, Республика, қонун, жиноят.

Аннотация: Валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш билан боғлиқ жиноят учун жиноий жавобгарликнинг айрим ўзига хос ҳуқуқий асослари тадқиқ қилиш, амалиётда мавжуд муаммоларни аниқлаш, уларни бартараф этиш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда мазкур муаммоларни ҳал қилишга хорижий ёндашув.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВЫХ ОСНОВ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С НЕЗАКОННЫМ ПРИОБРЕТЕНИЕМ ИЛИ ПЕРЕВОДОМ ВАЛЮТНЫХ ЦЕННЫХ БУМАГ

Олимжон Ахматов

майор в активном резерве кадров

Министерство внутренних дел Республики Узбекистан

Узбекистан

E-mail: olim.akhmatov@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Государство, административная преюдиция, Республика, закон, преступление, валюта, преступление.

Аннотация: Изучение отдельных специфических правовых основ уголовной ответственности за преступления, связанные с незаконным получением или переводом валютных ценностей, выявление существующих проблем в практике, разработка предложений и рекомендаций по их устранению, а также анализ зарубежных подходов к решению данных проблем.

ВАЛЮТА ҚИММАТЛИКЛАРИНИ ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ОЛИШ ЁКИ ЎТКАЗИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТНИ МАЛАКАЛАШ ВАҚТИДА МАЪМУРИЙ ПРЕЮДИЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲОЛАТЛАРДАГИ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАР ҲАМДА ХОРИЖИЙ ЁНДАШУВЛАР.

Мамлакат иқтисодий хавфсизлигининг муҳим жиҳатларидан бири валюта бозорининг қонуний ва шаффоф фаолият юритишидир. Таҳлил қилинаётган жиноятнинг ижтимоий хавфлиги шундаки, валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш билан шахс миллий валютанинг барқарорлигига таъсир қилиб, инфляция жараёнининг кескинлашуви учун шарт-шароит яратади.

Бундан ташқари, «валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ва ўтказиш Ўзбекистон Республикасининг валюта яқка ҳукмронлигига путур етказди, улар кўпинча талон-торож қилиш, порахўрлик, божхона қонунчилигини бузиш каби жиноятлар билан боғлиқ бўлади».

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан кейин валюта бозорини эркинлаштириш йўлида муайян ислохотларни амалга оширди. Хусусан, 2017-йил 2-сентябрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Валюта сиёсатини либераллаштириш бўйича дастлабки чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5177-сон Фармони валюта айирбошлаш тизимини эркинлаштиришда туб бурилиш ясади.

Шунга қарамай, ноқонуний валюта айирбошлаш билан боғлиқ жиноятлар ҳали ҳам долзарб бўлиб, уларнинг олдини олиш ва ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш зарурати мавжуд.

Давлатимизда амалга оширилаётган иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ислоҳотлар бевосита амалдаги қонунчиликда ўз аксини топиб бормоқда. Давлат томонидан валютани тартибга солишни либераллаштириш, хусусан, валюта қимматликлари режимини, жиноят қонуни билан тақиқланган қилмишлар доирасида ҳам ўзгаришларни юзага келишига сабаб бўлади. Ўзбекистон Республикада эркин айрибошланадиган валютада ҳисоб-китоблар ва хизматларнинг барча турларини тезкорлик билан амалга ошириб, хорижий ҳамда ватанимиздаги юридик ва жисмоний шахсларга тегишли валюта маблағларининг Ўзбекистон Республикасига ўз вақтида ўтказилишини таъминлаётган ваколатли банклар тармоғи вужудга келтирилган.

Шу билан бирга текширишларнинг кўрсатишича, республикада валютани тартибга солиш тўғрисида амал қилаётган қонунлар жиддий равишда бузилмоқда. Шуларга мувофиқ миллий валюта - сўм Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бирдан-бир қонуний тўлов воситаси ҳисобланади ва хорижий валютада, шу жумладан нақд ҳолида ҳисоб-китоблар ва тўловларни амалга ошириш ман қилинган. Республикада валюта операцияларини амалга оширишнинг принципларини белгиловчи, валютани назорат қилувчи органлар ваколати ва функцияларини, юридик ва жисмоний шахсларни валюта қимматликларини эгаллаш, фойдаланиш ва тасарруф қилишга доир ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгиловчи асосий норматив ҳужжат бўлиб, 2019 йил 22 октябрда қабул қилинган “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги Қонуни ҳисобланади. Шунингдек, “Марказий банк тўғрисида”ги Қонунининг 40-моддасига кўра Марказий банк валютани тартибга солиш ва валютани назорат қилувчи давлат органидир. Кейинчалик бу қонунлар асосида Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари, Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари, шунингдек ваколатли органларнинг қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари қабул қилинган. Худди шунингдек, “Валютани тартибга солиш тўғрисида” ,ги Қонунда қатор махсус тушунчалар ва терминлар тавсифлаб берилган. Буларнинг айримларини билиш юқорида айтиб ўтилган нормалар мазмунини ёритишда муҳим саналади. Бу чет эл валютаси, валюта қимматликлари, резидентлар ва норезидентлар, ваколатли банклар каби тушунчалардир. Бундан ташқари Марказий банк Ўзбекистон Республикасида валютани тартибга солиб турувчи орган ҳисобланади. Марказий банк Ўзбекистон Республикасида резидентлар ва норезидентлар бажариши шарт бўлган меъёрий – ҳуқуқий ҳужжатлар чиқаради, валюта бозорида чет эл валютаси олди-сотдиси юзасидан банклараро операцияларни ўтказиш тартибини ўрнатади ва бошқа қатор вазифаларни бажаради. Марказий банк ушбу ваколатларидан буйруқ, йўриқномалар чиқариш йўли билан фойдаланади.

Республикасида валюта қимматликлари тадбиркорларнинг ҳам, оддий фуқароларнинг ҳам мулки бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикасида мазкур бойликка

эгаллик ҳуқуқи бошқа мулкларига бўлган эгаллик ҳуқуқи каби давлат томонидан ишончли кафолатланади. Қимматбаҳо металлларга, табиий қимматбаҳо тошларга, шунингдек марваридга эгаллик қилиш, уларни тасарруф этиш, шунингдек улардан фойдаланиш тартиби Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида миллий валюта - сўм ягона қонуний тўлов воситаси ҳисобланади ва шуни назарда тутиш керакки, мазкур тартибни бузганлик учун жавобгарлик, ҳатто жиноий жавобгарлик чоралари кўзда тутилган.

Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга нақд сўмларга нақд хорижий валютани сотиб олиш Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг валюта операцияларини ўтказиш бўйича Бош лицензиясига эга бўлган тижорат банкларининг пул алмаштириш шохобчалари орқали амалга оширилади.

Валюта қимматликлари рўйхати Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг Махсус қисми саккизинчи бўлимида белгиланган бўлиб, уни кенгайтирилган ҳолда талқин этиш мумкин эмас.

Мазкур норма билан билан жавобгарлик Ўзбекистон Республикаси жиноят кодексининг 177-моддасида (*Валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш*) қайд қилинган.

Қилмиш учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин фуқаролар қонунга хилоф равишда анча миқдорда валюта қимматликларини олган ёки ўтказган пайдан эътиборан жиноят содир этилган деб топилади.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, чет эл валютасининг анча, кўп ва жуда кўп миқдорда эканлигини белгилаш масаласини ҳал этиш тергов ва суд органлари ваколатига киради. Улар бу масалани битимлар амалга оширилган кунда Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан белгиланган чет эл валютасининг Ўзбекистон Республикаси сўм бирлигига нисбатан курсидан келиб чиқиб ҳал этадилар.

Мазкур моддага кўра фуқароларнинг қонунга хилоф равишда валюта қимматликларини олиши ёки ўтказиши шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, жиноят кодексидаги 177-моддасининг 1-қисми билан жавобгарлик белгиланган. Бироқ мазкур модданинг 3-қисми билан жавобгарлик **ўша ҳаракатлар:** в) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган бўлса тўғридан-тўғри жавобгарлик келтириб чиқариши кўрсатилган.

Қонун мазмунида бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб қонунга хилоф равишда валюта қимматликларини олиши ёки ўтказиши тўғридан тўғри жиноий жавобгарлик келтириб чиқаради. Ўзбекистон Республикаси маъмурий жавобгарлик

тўғрисидаги кодекснинг 170-моддасида қўйидагича баён қилинган, яъни шахс анча миқдоргача бўлган валюта бойликларини қонунга хилоф равишда олган ёки ўтказган вақтида унинг ҳаракатларида маъмурий ҳуқуқбузарлик юзага келади. Мазкур модда 1-қисмдан иборат бўлиб, қолган оғирлаштирувчи ҳолатлар ушбу кодекснинг 32-моддасида қайд қилинган. Унга кўра эса оғирлаштирувчи ҳолатларда бири сифатида **“4) ҳуқуқбузарликнинг бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилиши”** ҳам кўрсатилган.

Шу боис амалиётда бир гуруҳ шахслар томонидан анча миқдоргача бўлган валюта бойликларини қонунга хилоф равишда олган ёки ўтказган вақтида уларнинг жавобгарлик масалалари **жиноий ҳамда маъмурий** қонунчилик ўртасидаги қарма-қаршиликларни келтириб чиқармоқда.

Валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш билан боғлиқ ҳолатлар ҳуқуқбузарлик сифатида бир неча хорижий давлатларда баҳоланади. Жумладан;

-Россия Федерацияси ва Хитой Халқ Республикасида ноқонуний валюта олиш ёки ўтказиш учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик мавжуд.

-Германия Федератив Республикаси, Француз Республикаси ва Япония каби давлатларда эса ноқонуний валюта олиш ёки ўтказиш учун фақат маъмурий жавобгарлик мавжуд.

-Эрон Ислом Республикаси ва Корея Халқ Демократик Республикаси (Шимолий Корея) эса ноқонуний валюта олиш ёки ўтказиш учун фақат жиноий жавобгарлик мавжуд.

Юқоридагилардан хулоса қилиб шунни айтиш мумкинки, Валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ва ўтказиш жинояти глобал иқтисодий хавфсизликка таҳдид солувчи омиллардан бири бўлиб, унинг олдини олиш ва тергов қилиш давлат органлари олдидаги долзарб вазифалардан ҳисобланади. Ушбу жиноятларнинг содир этилиши мамлакат иқтисодиётига салбий таъсир кўрсатиб, молиявий барқарорликка путур етказиши мумкин. Шу сабабли, бундай ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, тергов қилиш ва олдини олиш самарадорлигини ошириш мақсадида ҳуқуқий механизмларни такомиллаштириш талаб этилади. Бироқ, тергов жараёнида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя қилиш масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Ҳар қандай тергов ҳаракатлари қонунийлик, адолат ва шаффофлик тамойилларига асосланган бўлиши зарур. Айбланувчининг ҳуқуқлари, хусусан, айбсизлик презумпсияси, ҳимоя ҳуқуқи ва адолатли суд жараёни кафолатлари қатъий таъминланиши лозим. Акс ҳолда, ноқонуний усуллар билан олинган далиллар адолатли суд қарорининг шаклланишига салбий таъсир кўрсатиши, бу эса ҳуқуқий тизимга бўлган ишончни пасайтириши мумкин. Шундай қилиб, валюта қимматликларига оид жиноятларни тергов қилишда нафақат иқтисодий манфаатлар, балки

инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тамойили ҳам эътиборга олинishi керак. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари қонун устуворлиги асосида фаолият юритиб, иқтисодий жиноятларга қарши самарали курашиш билан бирга, фуқароларнинг фундаментал ҳуқуқларини таъминлашга ҳам алоҳида эътибор қаратиши лозим. Шу йўсинда, ҳуқуқий давлат тамойилларига риоя қилинган ҳолда, жиноятчиликка қарши кураш ва адолатли тергов тизимини шакллантириш имконияти ошади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги 22.10.2019 й. 573-сонли ЎРҚ
2. “Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси 21.12.1995 й. 154-І-сонли Қонуни билан тасдиқланган.//Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 1995 12-сон, 247- модда; 1998 й. 9-сон, 181-модда, 1999 й. 5-сон, 124-модда, 2001 й. 1-2-сон, 23- модда, 2003 й. 1-сон, 8-модда.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 24.10.1996 йилдаги ПФ-1601-сон
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори, 30.01.2013 йилдаги ПҚ-1914-сон
5. Карпушин М.П. О некоторых вопросах квалификации валютных преступлений // Уголовное право. -№6 (24). 1993. – С. 43
6. М.Х.Рустамбаев. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳ. https://drive.google.com/file/d/1ctKcLoMP8UaC5BgGscM_S-AI0i8fjYlh/view
7. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2000 йил 28 апрелдаги «Валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказишга доир ишлар юзасидан суд амалиёти тўғрисида»ги 8-сонли қарори (Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 10-сонли қарорига асосан киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар билан) // Тўплам, 2-жилд. — 21-б
8. Қимматбаҳо металллар ва қимматбаҳо тошлар билан операциялар бажарувчи корхона, муассаса, ташкилотларни, жисмоний шахсларни рўйхатдан ўтказиш тартиби тўғрисидаги Йўриқнома (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 1995 йил 22 майда 144-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан 1995 йил 22 майда 58-сон билан тасдиқланган).
9. Биржадан ташқари валюта бозорида хорижий валютани харид қилиш ва сотиш операцияларини ўтказиш тартиби тўғрисидаги Низом Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 10 июлдаги 294-сон қарорига 2-илова